

Vīnes bibliotekārs Roberts Mūzils un neizlasīto grāmatu fenomens

Atslēgvārdi: Roberts Mūzils, bibliotēka, bibliotekārs, Vīne, Vīnes Tehniskā universitāte, grāmatas, modernisms, rakstnieks.

Diezin vai izcilajam austriešu rakstniekam Robertam Mūzilam (1880–1942) varētu piedēvēt īpašas simpātijas pret bibliotēkām, tomēr dažus savas dzīves gadus viņš pavadīja bibliotēkas zīmē. 1911. gada 1. martā, kad R. Mūzilam bija 31 gads, viņam radās iespēja uzsākt praksi Vīnes Tehniskās universitātes bibliotēkā, kur pēc gadu ilgas kalpošanas kā praktikantam viņam tika piešķirta 2. klases bibliotekāra pakāpe. Mūzils kā bibliotekārs tika augstu vērtēts, jo viņam, neskatoties uz padziļinātajām studijām un iegūto doktora grādu filozofijā, bija arī zinātniskais grāds inženierzinātnēs. Vīnes sabiedrībā 20. gadsimta sākumā bija raksturīgi, ka augstāko šķiru atvases studēja ilgi, un ģimene jaunā sabiedrības indivīda centienus pēc patstāvības atbalstīja pat vēl tad, kad viņam jau bija ap 30 gadiem. Ar bibliotekāra algu 4000 kronu gadā Mūzils vairs nebija atkarīgs no tēva labvēlības.

Roberts Mūzils (dz. 1880. gada 6. novembrī) bija vienīgais bērns inženiera Alfrēda Mūzila un viņa sievas Hermīnes ģimenē, dzimis Klāgenfurtē, audzis Augšaustrijā, Štirijā un Brno. No 1892. gada viņš apmeklēja kadetu skolu Eizenštatē un Hranicē (Mērišā-Veiskirhenē). 1897. gadā Roberts Mūzils studēja Vīnes Militārajā akadēmijā un pēc virsnieka apmācībām astoņpadsmit gadu vecumā sāka studēt mašīnbūvi Brno Tehniskajā augstskolā, kuru pabeidza 1901. gadā. Brno Tehniskajā augstskolā Roberta tēvs Alfrēds Mūzils strādāja par profesoru. Tomēr vairāk par tehniskajām studijām Robertu interesēja literatūra

un filozofija, īpaši Frīdrihs Niče, Ernsts Mahs, Ralfs Voldo Emersons. 1903. gadā Roberts Mūzils sāka studēt filozofiju un eksperimentālo psiholoģiju Berlīnē. Pēc trim gadiem viņš izveidoja krāsu apli – metodi, kas nosaka cilvēka krāsu izjūtu un tika nosaukta viņa vārdā (*Robert Musils Variationskreisel*).

No 1902. gada Roberts Mūzils strādāja pie pirmā romāna “Audzēkņa Tērlesa raizes” (“Verwirrungen des Zöglings Törleß”), kurš iznāca pēc četriem gadiem un kurā stāstīts par pieredzi kadetu skolā. Ar šo romānu Mūzils nostiprināja savu psiholoģiski analītiskā prozaiķa slavu. Strādājot Vīnes Tehniskās universitātes bibliotēkā, viņš aizsāka piezīmes savam slavenākajam romānam “Cilvēks bez īpašībām” (“Der Mann ohne Eigenschaften”), kura pirmais sējums iznāca vien 1931. gadā. 1933. gadā pēc Ādolfā Hitlera nākšanas pie varas Roberts Mūzils pameta Vāciju un pārcēlās uz Vīni. **1 2 3**

Romānā rakstnieks izklāstīja savus uzskatus un izjūtas Rietumeiropā gadsimtu mijā. Augsta ranga komitejai, kurā ietilpst arī Ulrihs, “cilvēks bez īpašībām”, jāsaprot Austroungārijas ķeizara Franča Jozefa I valdīšanas 70. jubileja. Viņš atrodas tronī par 40 gadiem ilgāk nekā Vācijas ķeizars Vilhelms II. Ir sācies Pirmais pasaules karš, bet 1918. gads – jubilejas gads – ir abu monarhiju bojāejas gads. Romānā Roberts Mūzils atspoguļo laikmeta ideoloģiju. Ulrihu neapmierina sabiedrisko lietu kārtība, un viņš kopā ar savu māsu Agati dodas uz kādu vienu Vidusjūras salu. Romāns ar tā komplicēto struktūru, autoram polemizējot par gandrīz visām zinātnes nozarēm, viņa dzīves laikā neguva lielus panākumus. Pēc Vācijas īstenotās Austrijas okupācijas un aneksijas Roberts

Mūzils emigrēja uz Ķīrihi, bet 1939. gadā pārcēlās uz Ženēvu. Tajā laikā Roberta Mūzila grāmatas Austrijā tika aizliegtas. Apjomīgais romāns “Cilvēks bez īpašībām” palika nepabeigts. 1942. gadā autors mira no smadzeņu triekas.

Atgriežoties pie laika, kad Roberts Mūzils iegāja trešajā gadu dekādē, jāatzīmē, ka tieši viņa tēvs uzņēmās iniciatīvu, meklējot bibliotekāra vietu savam dēlam, jo, viņaprāt, šis amats ļāva gūt garantētus ienākumus un bija savienojams ar publicista darbību. Arvien neizbēgamāki kļuva vecāku priekšlikumi Robertam uzsākt bibliotekāra darbu Vīnē.

Vīnes Tehniskās universitātes bibliotēka ir atbalstījusi universitātes zinātniekus, pasniedzējus un studentus jau kopš universitātes dibināšanas 1815. gadā. Ar vairāk nekā 1,5 miljonu mediju vienību krājumu (grāmatas, žurnāli, universitātes publikācijas un citi izdevumi gan drukātā, gan elektroniskā formātā) bibliotēka nodrošina lielāko zinātniskās un inženierzinātņu literatūras un specializētās informācijas kolekciju Austrijā. Daļa no universitātes bibliotēkas kolekcijas ir vēsturiski vērtīgi krājumi, piemēram, Austrijas Inženieru un arhitektu biedrības bibliotēka.

Vīnes Tehniskās universitātes bibliotēka bija ieinteresēta uzsākt sadarbību ar potenciālo praktikantu Dr. Robertu Mūzilu. 1910. gada 28. oktobrī Vīnes Tehniskās universitātes bibliotēkas direktors Dr. E. Fehters rakstīja universitātes rektoram, ka bibliotēka ar 67 938 lasītājiem un 165 061 grāmatu vienību uzreiz aiz Vīnes Universitātes un Prāgas Universitātes bibliotēkas ir viena no visvairāk apmeklētajām valsts bibliotēkām, un salīdzināja to ar Grācas Universitātes bibliotēku, kurai tajā laikā bija uz pusi mazāk lasītāju un grāmatu, tomēr ne uz pusi mazāks personāla sastāvs. No E. Fehtera rakstītā var saprast, ka viņš pamatoja, kādēļ, pēc Grācas Universitātes bibliotēkas parametriem, Vīnes Tehniskajā universitātē vajadzētu būt nevis 7, bet gan 32 darbiniekiem. Ņemot vērā izglītību, kandidāts Dr. Roberts Mūzils bija ļoti piemērots darbam šajā bibliotēkā. Un, tā kā praktikants,

1 Roberts Mūzils (*Robert Musil*, 1880–1942)

2 Vīnes Tehniskās universitātes bibliotēka 20. gs. sākumā

iespējams, tiks pieņemts darbā tikai pēc viena gada, nekādas nopietnas kļūmes universitātes darbībā nevarētu rasties. 1911. gada 12. janvārī Austrijas Kultūras un izglītības ministrija nominēja Robertu Mūzilu par Tehniskās universitātes bibliotēkas praktikantu. Tika uzskatīts, ka filozofijas doktors un Brno Tehniskās augstskolas absolvents bibliotēkai ir vērtīgs ieguvums. Roberts Mūzils uzsāka praksi bibliotēkā 1911. gada aprīļa sākumā. Neviens no kolēģiem bibliotekāriem nebija lasījis viņa romānu “Audzēkņa Tērlesa raizes”. Savā veidā Mūzils no bibliotēkas direktora Fehtera pārņēma savā romānā “Cilvēks bez īpašībām” pausto: “Ģenerāļa kungs! Jūs vēlaties zināt, kā man izdodas zināt katru grāmatu? Varu atbildēt jums tikai vienu: tāpēc, ka es tās nelasu! Visu labu bibliotekāru noslēpums ir tāds, ka no visas viņiem uzticētās literatūras viņi nekad nelasa neko, izņemot grāmatu nosaukumus un satura rādītājus. Tas, kurš iedziļinās saturā, kā bibliotekārs ir pagalam! Viņš nekad neaptvers ar skatienu visu!”¹

Tieši bibliotekāra karjeras posmā Mūzils ieguva pieredzi, kas atspoguļota grāmatas “Cilvēks bez īpašībām” 100. nodaļā “Ģenerālis Štumms nokļūst valsts bibliotēkā un smeļas pieredzi par bibliotekāriem un prāta skaidrību”.

Uzreiz pēc darba uzsākšanas ierēdņa amatā 1911. gada aprīlī Roberts Mūzils apprecējās ar Martu Markovaldi (dz. Heimane), ar kuru bija iepazinies 1907. gadā. Cerībā, ka dēla praktikanta postenis pāraugs labi atalgotā bibliotekāra darbā, tēvs turpināja finansiāli viņu atbalstīt. Jau uzreiz pēc prakses uzsākšanas bija manāma Roberta Mūzila nepatika pret darbu bibliotēkā, visvairāk jau tāpēc, ka priekšpusdienas stundas, kuras viņš parasti varēja veltīt radošai literārajai darbībai, tagad nozaga darbs bibliotēkā. Strādājot bibliotēkā, viņš izjuta garīgu nebrīvi: “Jau trīs nedēļas, kā eju

¹ Musil, R. *Der Mann ohne Eigenschaften*. Hamburg, 2008, S. 459.

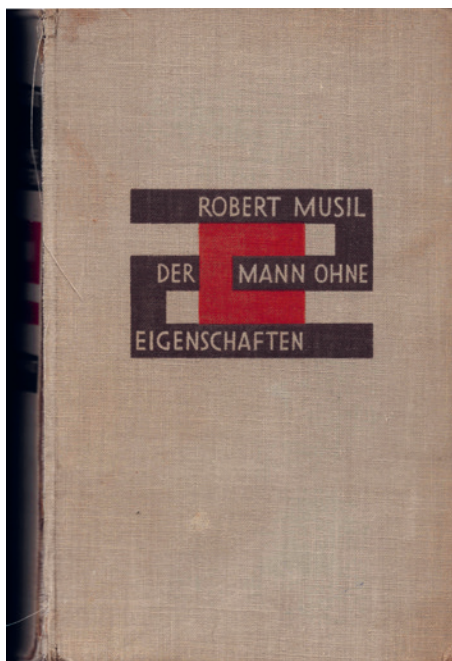
uz bibliotēku. Neizturami, slepkavnieciski (salīdzinoši izturami, kamēr esmu tur uz vietas). Es to pametišu un atkal iestūrēšu nezināmajā. Ikdienas pārdomas šurpu turpu par bibliotēku. Ir pilnīgi skaidrs, ka es iešu prom.”²

Nestabilitāte privātajā dzīvē, politiskais fons valstī, kā arī nespēja pilnībā realizēt savu radošo potenciālu noveda Robertu Mūzilu pie veselības stāvokļa pasliktināšanās. Tā kā vecāki loloja cerības, ka dēls strādās bibliotēkā, Roberts nevarēja uzteikt darbu, bet turpināt kā līdz šim arī nevēlējās. Slimība bija kā glābiņš, izeja no šīs situācijas. 1911. gada oktobrī Mūzils četrpadsmit dienas slimoja ar angīnu, ko pavadīja augsta temperatūra. Literārā neproduktivitāte padarīja viņu slimu. 1912. gads radošajai darbībai un veselībai nebija labvēlīgs, mēnešrakstā “Brivais Putns” (“Lose Vogel”) visa 1912. gada laikā publicēti vien 12 Mūzila raksti.³ Sākot ar 1912. gada 7. martu, nav neviena ieraksta dienasgrāmatā par 1912. gadu, tāpat arī nav atrodamas viņa vēstules.

1912. gads bija Roberta Mūzila krīzes gads, un krīze turpinājās arī 1913. gadā. Tajā laikā viņš meklēja palīdzību pie psihiatra Oto Pecla. 1913. gada 30. martā savā dienasgrāmatā Mūzils raksta par šo apmeklējumu, kas viņam pašam šķiet nedramatisks un mierīgs. Mūzils psihiatram uzdāvina savas pirmās grāmatas “Audzēkņa Tērlesa raizes” eksemplāru ar ierakstu “Dr. Peclam ar mīļām atmiņām”.

Dienās, kad Roberta Mūzila ciešanas pieaug, viņu mierina atmiņas par Dantes laikiem. Viņš raksta savā dienasgrāmatā: “Taču tas, ko 1913. gadā uzskata par garīgu slimību, 1300. gadā varēja būt tikai ekscentriskums.”⁴

Četras dienas pēc psihiatra apmeklējuma Roberts Mūzils saņem izrakstu no ārsta

3 Grāmatas “Der Mann ohne Eigenschaften” (1931) vāks

² Musil, R. *Tagebücher, Aphorismen, Essays und Reden*. Hamburg, 1955, S. 134.

³ Corino, K. *Robert Musil. Eine Biographie*. Hamburg, 2003, S. 417.

⁴ Illies, F. *1913. Der Sommer des Jahrhunderts*. Frankfurt am Main, 2012, S. 208.

Pecla – tas signalizē trauksmi. Pecls apraksta, ka pēc vairākkārtējas medicīniskas izmeklēšanas Mūzilam ir diagnosticēta smaga neirastēnija un viņš cieš no nopietnām sirds neirozes izpausmēm, tādām kā sirdsklauves, lēkmes ar paaugstinātu pulsu, palpitācija aizmigšanas laikā, gremošanas traucējumi ar psihosomatiskām izpausmēm un augstu fiziskā un psihiskā noguruma līmeni. Psihiatrs rekomendē vismaz sešu nedēļu terapiju un atslodzi no darba, un bibliotēkars saņem darbnespējas lapu. Mūzils ļoti vēlējas vasaru brīvu no darba bibliotēkā, lai varētu nodoties literārajam darbam. Kopā ar sievu viņš dzīvo Vīnes 3. rajonā un spēj baudīt laikmeta elpu Vīnes kafejnīcās, kur ierodas glīti saģērbies, nospodrinātām korpēm un labā fiziskā formā. Viena no Roberta Mūzila daudzajām īpašībām ir pašdisciplīna un pedantisms, par ko liecina gan viņa piezīmju grāmatiņā atrodami ieraksti par katru izsmēķēto cigareti, gan intīmas privātas piezīmes.

Jau 1913. gada jūlijā Mūzils saņem nākamā rekomendāciju slimības lapai no psihiatra Pecla, tā tiek apstiprināta līdz 1913. gada novembra beigām, un nākamais slimošanas pagarinājums tiek izrakstīts 1913. gada 27. decembrī. Ilgstoša darbnespēja un konsultācijas psihiatrijas klīnikā konstanti pavadija viņa gandrīz trīs gadus ilgo darbošanos Vīnes Tehniskās universitātes bibliotēkā.

“Roberts Mūzils nav tik slim, kā tiek noietīts slēdziņā, lai viņam nebūtu jāpilda savi pienākumi Vīnes Tehniskās augstskolas bibliotēkā, bet viņš varētu rakstīt. 28. jūlijā Dr. Pecls Mūzilam uzraksta jaunu slēdzienu, ka Mūzils jau pusotru gadu atrodas viņa uzraudzībā ar “smagu neirastēniju”. Pecls raksta: “Joprojām pastāvošā nervu izsīkuma augstais līmenis prasa ilgāku miera stāvokli nekā iepriekšējais, no nervu ārsta viedokļa jau šodien jāusāk vismaz sešus mēnešus ilga atturēšanas no darba pienākumu pildīšanas.” Mūzils saskaņā ar šo slēdzienu raksta lūgumu “piešķirt sešus mēnešus ilgu atvaļinājumu”. Arodārsts Dr. Blanka diagnosticē: “Viņam ir vispārēja neirastēnija smagā formā reizē ar sirds neirozi.” Neirastēnija reizē ar sirds neirozi – skaistāku

formulējumu kaislībai pret modernismu grūti sakombinēt.”⁵

Kā bibliotēkas lasītājam Robertam Mūzilam bija ļoti pozitīvs skatījums uz bibliotēku, savukārt kā darbiniekam, ņemot vērā darba specifiku – shematisko darbu ar reģistriem, kur izpaliek radošums, – darbs bibliotēkā šķita ļoti nomācošs.

“Ir skaista 1913. gada augusta diena. Respektīvi: “Virs Atlantijas okeāna vērojams barometra rādījumu minimums. Tas pārvietojas uz austrumiem, tuvojas virs Krievijas esošajam maksimumam, tomēr saglabā tendenci novirzīties uz ziemeļiem. Izotermas un izotēras darīja savu darbu. Gaisa temperatūra bija atbilstīga gada vidējai temperatūrai, gada aukstākā un gada siltākā mēneša temperatūrai un periodiskajām mēneša temperatūras svārstībām Saules un Mēness lēkts un riets, Mēness, Veneras un Saturna gredzenu gaismas mija un daudzas citas nozīmīgas parādības atbilda to prognozēm astronomijas gadagrāmatā. Ūdens tvaiku līmeņa rādījumi bija sasnieguši augstāko blīvumu, un gaisa mitrums bija ļoti zems, Vārdu sakot, patiesība liecina, lai gan diezgan vecmodīgi: tā bija skaista 1913. gada augusta diena.” Ar šādiem vārdiem sākas Roberta Mūzila romāns “Cilvēks bez īpašībām”. Līdztekus Marsela Prusta romānu ciklam “Zudušo laiku meklējot” un Džeimsa Džoisa “Ulislam” viņš ir modernisma trešais klasiķis, kurā sakrājies viss 1913. gada eksplozijas spēks.”⁶

“Tiešām daudz iekšējā dzīvīguma, tīra patiesība. Roberts Mūzils tumšā decembra naktī strādā pie piezīmēm, no kurām vēlāk ļoti daudz iekļaus romānā “Cilvēks bez īpašībām”. Pašlaik viņš raksta skaistu teikumu: “Ulrihs paredzēja likteni, bet viņš to pat nenojauta.” Nav slikti. Viņš iedzer malku sarkanvīna un aizdedzina cigareti (vismaz mēs to varam tā iztēloties), tad no Ulriha pārslēdzas uz Diotimu, apskaužamu skaistuli, sievieti ar neskaitāmām rakstura

⁵ Iljess, F. 1913: *gads pirms kara*. Rīga, 2017, 160.–161. lpp.

⁶ Iljess, F. 1913: *gads pirms kara*, 178. lpp.

īpašībām, un jau krietnu laiku viņa prātā rosās kāds teikums. Viņš raksta: “Kaut kas bija vaļā: tā bija nākotne, bet katrā ziņā tās bija arī viņas lūpas.””⁷

Floriana Iljesa grāmata “1913: gads pirms kara” ir elpu aizraujošs viena neparasta gada portrets, kurā ilgais 19. gadsimts saskaras ar īsu karu un ekstremālu notikumu pārpilno 20. gadsimtu un 1913. gads pārtop augstākā uzplaukumā un vienlaikus norieta mesē, grandiozās dzīvās tagadnes panorāmā.

Ar lielu atvieglojumu Roberts Mūzils 1914. gada februārī uzraksta atlūgumu bibliotēkas vadībai, pamatojot, ka darbs privātā struktūrā, laikrakstā “Jaunais Apskats” (“Neuer Rundschau”), varētu viņa personīgajā un profesionālajā izaugsmē sniegt nozīmīgas priekšrocības, jo, strādājot par bibliotekāru, viņš nespēj pietiekami daudz laika veltīt literārajai darbībai.

Tomēr bibliotēkas darbā iegūtie praktiskie paņēmieni darbam ar lielu skaitu informācijas

avotu un materiālu klāstu, specifiskās zināšanas un padziļinātā izpratne par administratīvajām procedūrām lieki noderēja Roberta Mūzila radošajā darbībā, ko viņš īpaši klasificēja grāmatā “Cilvēks bez īpašībām”, kas tiek uzskatīts par nozīmīgāko darbu autora daiļradē. Grāmatu “Cilvēks bez īpašībām” Mūzils bija rakstījis pēdējos 20 savas dzīves gadus, bet tā arī to nepabeidza. Tagad šis modernisma romāns tiek uzskatīts par nozīmīgāko 20. gadsimta romānu vācu valodā. Latvijas lasītāju auditorija var vien cerēt, ka reiz tas tiks iztulkots arī latviešu valodā, lai varētu iepazīt vienu no izglītotākajiem un daudzpusīgākajiem 20. gadsimta autoriem.

Līdz šim romāna fragmentu latviešu valodā tulkojis Ingus Liniņš, kurš uzskata, ka R. Mūzila attēlotais cilvēks vairumā gadījumu nav konkrētais cilvēks, bet iespējama. Rakstnieks it kā polemizē pats ar sevi, uzdodams jautājumu – vai tāds cilvēks vispār ir iespējams?⁸

---

⁷ Iljess, F. *1913: gads pirms kara*, 274. lpp.

---

⁸ Mūzils, R. *Cilvēks bez rakstura: stāsts, kas nemaz nav stāsts. Literatūra un Māksla*, 13.11.1987., 11. lpp.

Avoti un literatūra

100 mūsu laikmeta rakstnieki. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003.

Berghahn, W. *Robert Musil*. Hamburg, 1998.

Cīrulis, K. *Literatūrzinātne, folkloristika, māksla. Kultūru dialogs: Austrijas kultūra un literatūra starptautiskā un starpdisciplinārā diskursā*. Rīga, 2008.

Corino, K. *Musil. Leben und Werk in Bildern und Texten*. Hamburg, 1988.

Corino, K. *Robert Musil. Eine Biographie*. Hamburg, 2003.

Iljess, F. *1913: gads pirms kara*. Rīga, 2017.

Illies, F. *1913. Der Sommer des Jahrhunderts*. Frankfurt am Main, 2012.

Musil, R. *Der Mann ohne Eigenschaften*. Bd. 2. Berlin, 1933.

Musil, R. *Tagebücher, Aphorismen, Essays und Reden*. Hamburg, 1955.

Mūzils, R. *Cilvēks bez rakstura: stāsts, kas nemaz nav stāsts. Literatūra un Māksla*, 13.11.1987., 11. lpp.